

Пролог

Налетів шторм, усе тіло пройняло — він знав: якщо за три дні вони не досягнуть суші, то загинуть. «Забагато смертей у цьому плаванні, — думав він, — я штурман мертвого флоту». З п'яти кораблів залишився один, зі ста семи чоловіків екіпажу — двадцять вісім, і лише десятеро з них можуть ходити, решта при смерті, включно з капітан-генералом. Їжі немає, води обмаль, та й та солоні і брудні.

Його звали Джон Блекторн. Він стояв на палубі сам, як не брати до уваги на бушприті* німого Соломона, який укrywся від вітру й оглядав море попереду.

Від раптового шквалу корабель накренився, Блекторн тримався за поруччя капітанського крісла, прив'язаного біля штурвала на шканцях**, доки судно зі скреготом не вирівнялося. Це був «Еразмус», торгово-військовий корабель із Роттердама, — тоннажем двісті шістдесят тонн, з трьома щоглами і двадцятьма гарматами. Він єдиний уцілів під час першої експедиції, відправленої з Нідерландів, щоб розбити ворога в Новому Світі. Вперше голландським кораблям відкрилася таємниця Магелланової протоки. Чотириста дев'яносто шість чоловіків, усі добровольці. Усі голландці, крім трьох англійців — двох штурманів й одного офіцера. Вони мали виконати наказ: розграбувати і спалити іспанські й португальські володіння в Новому Світі, укласти довгострокові торговельні угоди, відкрити в Тихому океані нові острови й облаштувати там стаціонарні бази, проголосити ці території нідерландськими й за три роки повернутися додому.

Понад чотири десятиліття протестантські Нідерланди воювали з католицькою Іспанією, намагаючись скинути ярмо ненависних іспанських володарів. Нідерланди, які часом називали Голландією, Нижніми країнами чи Пониззям, юридично досі були частиною

* Бушприт — горизонтальний стрижень або щогла, виведена вперед від носа судна (ред).

** Шканці — частина палуби, зазвичай розташована поруч із надбудовами в середній частині корабля. Використовують їх для розміщення командного складу, виконання маневрів і керування судном (ред).

Іспанської імперії. Англія, їхній єдиний союзник, першою з усіх християнських країн порвала з Папським двором у Римі та прийняла протестантизм більш як сімдесят років тому. Останні двадцять з них вона також воювала з Іспанією, а десятиліття тому відкрито об'єдналася з голландцями.

Вітер посилювався, і корабель накренився. Він ішов без вітрил, але зі штормовими топселями*. Втім, приплив і шторм однаково несли його до темного обрію.

«Шторм посилюється, — подумки мовив Блекторн, — рифів і мілин усе більше. Незвідане море. Гаразд. Усе своє життя я протистояв морю і завжди перемагав. Завжди перемагатиму».

Перший англійський штурман, який пройшов через Магелланову протоку. Так, перший, і єдиний, хто зайшов у ці азійські води, як не брати до уваги кількох виродків-португальців чи безрідних іспанців. Перший англієць у цих морях...

Стільки всього першого. Так. І стільки смертей заради цього.

Він вдихнув запах вітру, спробував його на смак, але в тому не було й натяку на землю. Оглянув океан, незмінно похмурий, сірий і сердитий. Жодної цятки водоростей чи сплеску кольору, який би натякнув на піщаний шельф. Він побачив шпиль іншого рифу далеко по правому борту, але це нічого не змінювало. Уже місяць їм загрожували підводні скелі, проте ніде не виднілася земля. «Цей океан безмежний, — думав він. — Гаразд. До цього тебе й готували — пройти незвіданими морями, нанести їх на мапу й повернутися додому». Скільки днів минуло, відколи ми покинули дім? Рік, одинадцять місяців і два дні. Востаннє сходили на берег у Чилі, сто тридцять три дні тому, позаду океану, який Магеллан уперше перетнув вісімдесят років тому й назвав Тихим.

Блекторн знемагав від голоду, а його рот і тіло — від цинги. Він напружив очі, щоб перевірити курс за компасом, і мозок — щоб вирахувати приблизне географічне розташування. Щойно запише маршрут у путівник — його морський журнал — буде в безпеці на цьому клаптику океану. А якщо він буде в безпеці, то й корабель також, і тоді вони зможуть відшукати Японію або навіть царство Пресвітера Йоана, яке, за легендою, лежить на північ від Китаю, де б той не був.

«Урву свій шмат і попливу далі, на захід, додому. Я стану першим англійським штурманом, який здійснив навколосвітню подорож, і більше ніколи не покину домівку. Ніколи. Сином клянуся!»

* Верхній парус, розташований над основними прямокутними парусами на щоглах (ред.).

Різкий порив вітру вирвав його з думок і не дав заснути. Спати зараз було б нерозумно. «Від такого сну можна й не прокинутися», — подумав він і потягнувся, щоб розслабити затиснуті м'язи спини, та щільніше насунув на себе плащ. Він переконався, що вітрила в порядку, а штурвал надійно закріплений. Впередзорець на носі не спав. Блекторн спокійно повернувся назад і почав молитися, щоб побачити землю.

— Спускайтеся, керманичу. Візьму вахту на себе, якщо не заперечуєте, — трапом видирався третій помічник капітана, Гендрік Спец, обличчя його посіріло від втоми, очі позападали, змарніла шкіра взялася плямами. Він важко сперся на нактоуз*, аби не впасти, його нудило. — Благословенний Господи Ісусе, нехай буде проклятим той день, коли я покинув Голландію.

— Де твій товариш, Гендріку?

— На койці. Не може піднятися зі своєї сраної койки. І не зможе аж до Судного дня.

— А капітан-генерал?

— Благає про воду та їжу, — Гендрік сплюнув. — Кажу, засмажу вам каплуна і принесу на срібній тарілці, ще й пляшку бренді дам, щоб запити. Лайно! Довбень!

— Прикуси язик!

— Прикушу, керманичу. Але ж він дурень, через нього ми загинемо, — юнак виблював рябий слиз. — Боже, поможи!

— Іди вниз. Повернешся на світанку.

Гендрік опустився в інше крісло.

— Внизу тхне смертю. Візьму вахту на себе, якщо не заперечуєте. Який курс?

— Куди вітер понесе.

— Де обіцяний вами берег? Де Японія, де, питаю?

— Попереду.

— Завжди попереду! Господи, вам не наказували плисти в невідомість. Ми вже мали повернутися додому до цього часу, живими й ситими, а не ганятися за вогнями святого Ельма**.

— Йди вниз або припни язика.

Гендрік похмуро відвів погляд від високого бороданя. «Де ми зараз? — хотів він запитати. — Чому я не можу побачити таємний

* Нактоуз — захищена платформа або майданчик на кормі чи в кормовій частині судна (ред.).

** Світіння, що виникає в морі під час шторму. Моряки вважали, що це послання від їхнього покровителя святого Ельма, який узяв корабель під своє заступництво. — Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено іншого.

путівник?» Але він знав, що штурмана про таке не питають, особливо цього. «І все ж, — думав він, — хотів би я бути сильним і здоровим, як коли покинув Голландію. Тоді я не чекав би. Я натовк би твої сіро-блакитні очі, збив би з твого лица ту безумну напівусмішку, відправив би тебе в пекло, де тобі й місце. Тоді я став би головним штурманом, і кораблем керував би голландець, а не якийсь іноземець, і таємниці були б за сімома печатками. Бо скоро ми воюватимемо з вами, англійцями. Ми хочемо того самого: панувати в морі, контролювати торгові шляхи, домінувати в Новому Світі й задушити Іспанію».

— Може, немає ніякої Японії? — раптом пробурмотів Гендрік. — Це легенда та й годі.

— Є. Між тридцятим і сороковим градусом північної широти. А тепер замовкни або йди вниз.

— Там унизу смерть, керманичу, — пробурмотів Гендрік і вп'явся очима в далечінь, віддавшись на волю хвилям.

Блекторн поворухнувся у своєму кріслі, тіло сьогодні боліло дужче. «Ти таланитіший, аніж більшість, — думав він, — таланитіший, аніж Гендрік. Ні, не таланитіший. Обережніший. Ти зберіг свої фрукти, решта ж споживала їх бездумно. Всупереч твоїм застереженням. Тож твоя цинга досі легка, тоді як інші постійно кровоточать, конають від проносу, очі їхні болять і сльозяться, а зуби хитаються і випадають. Чому люди ніколи не вчаться?»

Він знав, що всі його бояться, навіть капітан-генерал, а більшість ненавидить. Але це нормально, бо ж саме штурман командує в морі, він прокладає курс і керує кораблем, він веде їх від порту до порту.

Будь-яке плавання тепер ставало небезпечним, бо нечисленні навігаційні мапи були настільки нечіткі, що не мали жодної користі. Годі було намагатися визначити довготу.

«Придумай, як визначити довготу, — і станеш найбагатшою людиною у світі, — сказав його старий учитель Альбан Карадок. — Королева, благослови її боже, дасть тобі десять тисяч фунтів і герцогство за відповідь на цю загадку. Лайножери-португальці дадуть ще більше — золотий галеон. Безрідні іспанці дадуть двадцять! Випустиш землю з поля зору — і ти пропав, друже, — Карадок замовк і, як завжди, сумно похитав головою. — Ти пропав, друже. Хіба що...»

«Хіба що матимеш путівник!» — радісно вигукнув Блекторн. Він добре засвоїв урок. Тоді йому було тринадцять, і вже рік він навчався в Альбана Карадока, штурмана й корабельного майстра, який замінив йому померлого батька. Карадок ніколи не підіймав на нього руку й навчив його та інших хлопчаків таємниць кораблебудування і тонкощів мореплавства.

Путівник мав вигляд невеликої книжечки з детальними спостереженнями штурмана, який уже *бував тут*. До путівника записували курси за магнітним компасом між портами й мисами, косами й каналами. У ньому зазначали звуки, глибини, колір води та природу морського дна. У ньому нотували, як *сюди дісталися і вибралися звідси*: кількість днів, курс, характер вітру, коли та звідки той дме, яких течій очікувати і з якого боку; час штормів і попутних вітрів; де кілювати корабель, де брати воду; де друзі, а де вороги; мілини, рифи, припливи, гавані, — одне слово, *усе* необхідне для безпечної подорожі.

Англійці, голландці та французи мали путівники для власних вод, але водами решти світу ходили виключно капітани з Португалії та Іспанії, а ці дві країни тримали свої нотатки під грифом «Секретно». Їхні записи відкривали морські шляхи до Нового Світу й розгадували таємниці Магелланової протоки та мису Доброї Надії — обидва португальські відкриття, — а відтак прокладали морські шляхи до Азії. Тож португальці й іспанці оберігали свої путівники як національні скарби, а їхні голландські й англійські вороги шукали ті книжечки однаково запекло.

Втім, путівник хороший, якщо хорошим був лоцман, який його склав, писар, який його переписав, рідше — друкар, який його надрукував, або вчений, який його переклав. Інакше путівник міг мати й помилки. І то серйозні. Штурман ніколи не міг бути певним у місці, *поки сам його не відвідає*. Хоча б раз.

У морі штурман був лідером, єдиним провідником і остаточним суддею корабля та екіпажу. Він одноосібно командував зі шканців.

«Це п'янке вино, — сказав собі Блекторн. — Зробиш ковток — і хотітимеш іще, потребуватимеш його, не зможеш забути. Це одна з тих речей, що допомагають вижити, коли інші вмирають».

Він встав і помочився у шпігат*. Коли пісок з пісочного годинника висипався, перевернув годинник і подзвонив у корабельний дзвін.

— Зможеш не заснути, Гендріку?

— Так. Гадаю, що так.

— Я пошлю когось замінити впередзорця. Бачиш, він стоїть за вітром, а не з підвітряного боку. Це не дає йому заснути.

На мить він замислився, чи не повернути корабель за вітром і здійснитися в ніч, але передумав, натомість спустився східним трапом і відчинив двері. Трап вів до каюти екіпажу. Каюта протяглася на всю ширину корабля і вмістила койки та гамаки для ста двадцяти осіб.

* Шпігат — спеціальний отвір у палубі, корпусі чи інших частинах судна для відведення води (ред.).

Блекторна огорнуло теплом, він був вдячний за це й не зважав на постійний сморід із трюмів унизу. Жоден із двадцяти з гаком чоловіків не поворухнувся на койках.

— Вставай, Мейцукере, — звернувся він нідерландською, лінгва франка Нижніх країн, яку опанував не гірше ніж португальську, іспанську й латину.

— Я при смерті, — промовив маленький чоловічок із загостреними рисами обличчя і ще сильніше втиснувся в койку. — Я хворий. Гляньте, цинга забрала всі мої зуби. Господи, допоможи, ми всі загинемо! Якби не ви, ми вже були б удома, у безпеці! Я купець. Я не моряк. Я не член екіпажу... Візьміть когось іншого. Он Йоганн, — закричав Мейцукер, коли Блекторн висмикнув його з койки і штовхнув до дверей. У чоловічка з рота потекла кров, він був приголомшений. Жорстокий удар у бік вивів його зі ступору.

— Тримай голову високо й залишайся там, доки не помреш або доки не висадимося.

Чоловік відчинив двері та в агонії кинувся навтьоки.

Блекторн глянув на інших. Вони витріщалися на нього.

— Ти як, Йоганне?

— Непогано, керманичу. Мабуть, житиму.

Йоганну Вінку було сорок три — старший гарматник і помічник боцмана, найстарший на борту. Безволосий і беззубий, кольору старого дуба й так само міцний. Шість років тому він ходив у плавання з Блекторном у злощасних пошуках Північного морського шляху, і кожен з них знав можливості іншого.

— У твоєму віці більшість чоловіків уже мертві, тож ти попереду нас усіх, — Блекторну було тридцять шість.

Вінк безрадісно всміхнувся:

— То все бренді, керманичу, і блуд, і святе життя, яке я вів.

Ніхто не засміявся. А тоді хтось показав на койку.

— Керманичу, боцман мертвий.

— То підійміть тіло нагору! Обмийте його і заплющте йому очі! Ти, ти й ти!

Цього разу чоловіки швидко підвелися з ліжок і гуртом чи то понесли, чи то поволокли труп з каюти.

— Візьмеш вахту на світанку, Вінку. А ти, Гінзелю, будеш на носі.

— Слухаюся.

Блекторн повернувся на палубу.

Він переконався, що Гендрік не спить і на кораблі все гаразд. Повз нього, спотикаючись, пройшов звільнений вахтовий Соломон, ні живий ні мертвий, очі його опухли й почервоніли від поривів вітру.

Блекторн перейшов до інших дверей і спустився. Прохід вів до великої каюти на кормі, що слугувала апартаментами капітан-генерала та складом боєприпасів. Блекторнова каюта була по правому борту, а та, що по лівому, призначалася для трьох помічників. Тепер її ділили Баккус ван Некк, головний купець, Гендрік, третій помічник, і хлопчина Крук. Усі дуже хворі.

Він зайшов у велику каюту. Капітан-генерал, Паулус Спіллберген, напівпритомний лежав у койці. Невисокий червонощокий чоловік, зазвичай надміру товстий, нині надміру худий, шкіра на животі звисала складками. Блекторн дістав з потаємної шухляди флягу з водою і допоміг йому відпити.

— Дякую, — кволо мовив Спіллберген. — Де земля, де земля?

— Попереду, — відповів Блекторн, хоча сам у те більше не вірив. Потім сховав флягу й, попри скиглення капітана, пішов, заново зненавдивши його.

Приблизно рік тому вони досягли Вогняної Землі, вітри манили в невідомість через Магелланову протоку. Однак капітан-генерал скомандував висадитися на березі в пошуках золота і скарбів.

— Господи Ісусе, погляньте на берег, капітан-генерале! У цих пустках немає скарбів.

— За легендою, тут повно золота, і ми можемо оголосити ці землі володінням славних Нідерландів.

— Іспанці заправляють тут уже п'ятдесят років.

— Можливо, але не так далеко на півдні, штурмане.

— Так далеко на півдні пори року інакші. Травень, червень, липень, серпень — мертва зима. Згідно з путівником, час критично важливий для проходження через протоку — вітер зміниться за кілька тижнів, тоді нам доведеться залишитися тут і зимувати місяцями.

— Скільки тижнів, штурмане?

— Путівник каже — вісім. Але пори року не завжди однакові.

— Тоді розвідаємо все за пару тижнів. Це дасть удосталь часу, і, якщо знадобиться, потім знову підемо на північ і розграбуємо ще кілька міст, га, панове?

— Варто спробувати зараз, капітан-генерале. В іспанців зовсім мало військових кораблів у Тихому океані. Тут море кишить ними, й вони шукають нас. Кажу ж, треба йти далі.

Проте капітан-генерал його не послухав і поставив питання на голосування інших капітанів — не штурманів, одного англійця і трьох голландців. Відтак повів у марні вилазки на берег.

Того року вітри змінилися рано, і морякам довелося зимувати там, бо капітан-генерал боявся йти на північ через іспанський флот.